

ВІДГУК
рецензентки – докторки юридичних наук, професорки,
доцентки кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та
інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
Вікторії Зіновіївни Чернописької
на дисертацію
Павла Богдановича Білика
на тему «Нові галузі в системі права України:
ціннісно-світоглядний підхід»,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії
права за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»)

Ретельний аналіз дисертації П. Б. Білика, розгляд опублікованих ним наукових праць, дозволяє нам висновувати про оригінальність, комплексність, наукову обґрунтованість та безумовну актуальність здійсненого дослідження. Обрана дисертантом проблематика має особливу значущість для прогресивного розвитку правової науки та ефективної реалізації юридичної практики в Україні у контексті гармонізації національного законодавства до міжнародних правових стандартів. Вважаємо, що окреслені автором завдання є максимально досягнуті, це відображено у науковій новизні дисертаційного дослідження, сформульованих авторських висновках і пропозиціях щодо удосконалення системи права в Україні. Наукове дослідження здійснювалося на основі традиційного методологічного інструментарію із широким використанням сучасних методологічних та методичних прийомів, що позитивно вплинуло на успішне досягнення означеної мети та цілей дисертаційної розвідки.

1. Актуальність обраної теми дослідження. Система права України перебуває у постійній динаміці з огляду на сучасну воєнну реальність, прагнення до європейської та євроатлантичної інтеграції, і, безумовно, кардинальних змін світоглядних установок соціуму. Формування нових галузей у системі права України є затребуваним, адекватним окликом на

нагальні потреби суспільства та варіантом нівелювання чи заповнення наявних прогалин у національному законодавстві.

Проблема становлення нової галузі в системі права України упродовж тривалого часу є предметом жвавих, як наукових, так і професійно-практичних, дискусій. Оскільки, в умовах сучасного глобалізаційного прогресу виникають нові суспільні відносини, які потребують відповідного нормативно-правового забезпечення конкретної сфери. Це об'єктивно призводить до виникнення нових правових норм, які поступово формують базис окремих правових галузей.

Доцільність формування нових галузей в системі права України пов'язана, передусім, із європеїзацією національного права, проведенням конституційної та інших галузевих правових реформ, приведенням у відповідність до міжнародних стандартів моделей реалізації прав і свобод людини з урахуванням процесів демократизації та глобалізації.

Серед новітніх галузей сучасного українського права можна виокремити ті, які мають вже достатню систему законодавства, і ті галузі, які лише формуються, що потребують належного наукового обґрунтування в доцільності їх розвитку як самостійних галузей в системі права України. Так, до сформованих самостійних галузей належать інформаційне право, екологічне право, освітнє право, банківське право, військове право, транспортне право, підприємницьке право. Серед тих галузей, які лише формуються, можна виокремити ювенальне право, спортивне право, медичне право, атомне право, ІТ-право тощо, довкола яких ведуться гострі дискусії вчених-правників щодо можливості надання їм самостійного статусу галузі права.

Вважаємо, що становлення нових галузей права є нагальною потребою сучасності, що безумовно сприятиме ефективному регулюванню правових відносин у конкретних сферах діяльності. Саме тому важливо з'ясувати ціннісно-світоглядні засади становлення нових галузей права в умовах сучасного розвитку української системи права та національного

законодавства. Разом з тим, застосування ціннісно-світоглядного підходу до формування нових галузей в системі права, дозволяє виявити позитивні прогресивні зміни у межах окремих структурних елементів правової дійсності та окреслити стратегічні напрями поступального якісного розвитку системи права.

З огляду на вищезазначене, обрана тема дисертаційного дослідження Павла Богдановича Білика є актуальною, сучасною та відповідає запитам сучасного соціуму і потребам правової системи, результати наукових пошуків автора визначаються науковим й практичним характером, і відповідає спеціальності 081 «Право» та галузі знань – 08 «Право».

Вважаємо, дисертаційне дослідження П. Б. Білика безпосередньо сприятиме оптимальному розвитку правової системи та системи національного законодавства, гарантуванні прав й основоположних свобод у конкретних суспільних сферах.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається раціональною та логічно узгодженою структурою, достовірністю, чіткістю та переконливою науковою аргументацією теоретичних положень. Цьому сприяло використання широкого спектру джерельної бази, здобувачем використано 241 джерел (зокрема, й іноземних), у яких відображено різні аспекти проблематики. Методологічний ступінь обґрунтованості результатів дослідження характеризується тим, що дисертаційна робота побудована на сучасній юридичній методології, в якій інтегрувалися філософсько-світоглядні, загальнонаукові та спеціально-наукові методи. Використання автором системного, аксіологічного, синергетичного, антропологічного, герменевтичного підходів та цілої низки методів (проблемно-хронологічного, діалектичного, формального, логічного, порівняльно-правового, системно-структурного, методу аналізу правових актів, компаративного, документального аналізу та інших) дозволили провести ґрунтовне наукове дослідження.

Основні положення та структурні елементи дисертації є взаємоузгодженими та об'єднані в єдиній логічній концепції. Структура дисертаційної роботи теоретично обґрунтована й цілком окликаються із задекларованими завданнями, об'єктом та предметом дослідження, які вдало сформульовані та відповідають вимогам, які ставляться до такого роду наукових розвідок.

Науковим результатом здійсненого дослідження є розроблення концептуальних положень, що визначаються науковою новизною, мають істотну теоретичну та практичну значущість для розвитку правової науки, сприяють вирішенню доктринальної дискусії щодо необхідності та доцільності формування нових галузей в системі права України.

Дисертаційна робота характеризується цілісністю та консеквентною послідовністю висвітлення матеріалу, складається з трьох розділів, які знаходяться у логічному взаємозв'язку і комплексно розкривають досліджувану проблематику.

Комплексність дисертаційної роботи засвідчена системним аналізом теоретико-правових, філософсько-правових та галузевих досліджень щодо нових галузей права в постнекласичний період їх розвитку (підрозділ 1.1); визначенням проблемних аспектів філософсько-правової парадигми осмислення галузей в системі права (підрозділ 1.2), що зумовлені суперечливим і складним характером як національного, так і світового правового розвитку та правового прогресу; характеристикою сучасних світоглядних концептів розуміння сутності галузі права та її визначальних ознак (підрозділ 1.3); з'ясуванням онтологічного та гносеологічного потенціалу типологізації галузей у системі права (підрозділ 2.1); здійсненням аксіологічної детермінації підстав формування нових галузей у транзитивному суспільстві (підрозділ 2.2); формуванням комплексної дескрипції нових галузей права в системі права України (підрозділ 3.1); встановленням архетипів галузі права як запиту суспільно-військової

реальності (підрозділ 3.2), що сприятиме ефективному розвитку системи права в Україні.

Слід звернути увагу, що комплексному дослідженню нових галузей в системі права України приділено недостатньо уваги в монографічних працях та наявних наукових дослідженнях. Проблема досліджувалася лише фрагментарно та з позиції нормативного врегулювання окремих галузей права. Таким чином, відсутність повного комплексного дослідження теоретичних та практичних проблем виокремлення та утвердження нових галузей в системі права України, наявність правових прогалів та колізій у нормах національного законодавства, якими врегульовуються відносини у конкретній галузі, значною мірою обґрунтовано вирішена у науковій розвідці П. Б. Білика. Положення наукової новизни та висновки належним чином є науково переконливі та об'єктивні, а сама дисертаційна робота є методологічно збалансованою.

Достовірність та обґрунтованість основних наукових положень дисертаційної роботи підтверджується також її апробацією на науково-практичних конференціях, круглих столах, публікаціями у наукових фахових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз.

У цьому контексті слід зазначити, що робота виконана на засадах наукової етики та характеризується високою культурою наукової праці. Текстовий матеріал, цитати та посилання на використані джерела, оформлені у відповідності до встановлених вимог. Бібліографія дослідження є широкою, репрезентативною і достатньою з огляду досягнення поставлених завдань.

3. Достовірність та новизна висновків і рекомендацій, забезпечена сучасним методологічним інструментарієм, широким представленням наукознавчої основи роботи, належним рівнем наукового аналізу проблеми формування нових галузей в системі права України. Осмислення принципів сучасної юридичної методології, її підходів, методів, засобів і використання дослідницьких прийомів у даній науковій розвідці сприяло подоланню правових контроверз щодо перспективності формування нових галузей в

системі права України, галузевої звуженості та спрямованості правової системи, що є вкрай актуальним і вагомим для розвитку юриспруденції в Україні.

Достовірність наукових положень також підтверджуються коректністю постановки завдань, глибоким розумінням сутності проблем, що розглядаються у межах дисертаційної роботи.

Наукова новизна результатів дисертації полягає в тому, що дисертація є першим у правовій науці комплексним дослідженням нових галузей в системі права України на основі ціннісно-світоглядного підходу. Оцінюючи наукову новизну основних положень, висновків і рекомендацій, слід відзначити, що у роботі дисертант вирішує малодосліджені наукові та практичні завдання, розв'язання яких дозволило отримати результати теоретико-практичного характеру.

На схвалення заслуговують більшість положень наукової новизни, які виносяться на захист. Серед найважливіших результатів, що характеризуються науковою новизною і розкривають повноту та зміст дисертаційного дослідження, варто відзначити запропонований авторський понятійно-категоріальний апарат у сфері ціннісно-світоглядного розуміння нових галузей права, зокрема: *«типологізація галузей права»*, яку слід розуміти як консеквентний, науково обґрунтований процес поділу загальної бази унормування сфери суспільних відносин, її складових елементів, що полягає у згрупуванні галузей права на основі низки типових ознак і властивостей; *«формування нової галузі права»*, котру позиціоновано як генезис унормування та регулювання суспільних відносин в правовій реальності, що включає процес виникнення, генерування та утвердження конкретних якісних рис галузі та прогнозування напрямів її удосконалення з урахуванням транзитивних суспільних викликів; *«правовий режим як підстава виокремлення нової галузі права»* трактовано як сформований на загальних засадах регулювання комплекс взаємопов'язаних правових засобів, що забезпечують стабільне нормативне упорядкування конкретної сфери

суспільних відносин, котрі відображають порядок правового регулювання, оптимальність задоволення інтересів суб'єктів права та межі їх правової активності.

Дисертантом цілком слушно окреслено чинники еволюціонування системи права України, які зумовлені об'єктивними обставинами трансформації сутності суспільних відносин, зокрема ціннісною переорієнтацією права загалом, і національної правової системи зокрема; істотними змінами у співвідношенні публічних і приватних засад у загальній правовій матерії та її окремих складових; реформатизації суспільних сфер у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції нашої держави; кардинальною зміною світоглядних установок українського соціуму з огляду на глобалізаційні виклики та небезпек суспільно-військової реальності.

Також автором розроблено комплекс підстав виокремлення нової галузі права: загальні (наявність нової сфери суспільних відносин; існування певної цілісності, єдності у такому комплексі суспільних відносин; факт об'єктивно зумовленого запиту щодо особливого самостійного регулювання цієї сфери суспільних відносин; характерний метод правового регулювання таких суспільних відносин) та спеціальні (наявність «соціальної цінності»; існування спеціальних галузевих правових принципів; наявність спеціального правового режиму).

Цінним є тлумачення нелінійного підходу до осмислення системи права шляхом мотивування, що різноманітна модель системи права опротестовує лінійну організацію правового простору, яка не допускає хаосу та не сприймає його поступів у формуванні правової матерії та відображає синергетичний поступальний рух всієї системи права.

Неабияку значущість для правової науки мають положення про комплексну дескрипцію нових галузей права України котрі груповано на економічно-орієнтовані галузі права (фінансове, бюджетне, податкове) та галузі соціального спрямування (телекомунікаційне, ІТ-право, освітнє право,

медичне право, спортивне право, ювенальне право, гендерне право), які схарактеризовані якісними істотними особливостями.

Погоджуючись з основними положеннями наукової новизни представленої дисертації, слід відзначити, що вона отримана і обґрунтована за новими результатами комплексних наукових теоретичних досліджень, на основі ґрунтовного аналізу чинного національного законодавства та належної емпіричної бази..

4. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції можуть бути використані та використовуються:

– у науково-дослідній сфері – для поглиблення юридико-профільних знань та розвитку успішних наукових розвідок із проблем нових галузей права в системі права України;

– у правотворчій діяльності – як теоретико-правове підґрунтя формування нових галузей права в системі права України, врегулювання їх законодавчого закріплення й забезпечення відповідними нормативно-правовими актами;

– правореалізації – для підвищення рівня обізнаності та правосвідомості правозастосовних суб'єктів щодо визначальних тенденцій формування нових галузей права в системі права України та вироблення юридичної та суспільної практики їх застосування новітніми нормами права;

– в освітній діяльності – під час викладання дисциплін «Теорія держави і права», «Теорія та філософія права», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Порівняльне конституційне право», «Міжнародне публічне право», «Правова глобалістика», «Ювенальне право», «Медичне право», «Інформаційне право», «Митне право», «Фінансове право», «Податкове право», «Військове право», «Міграційне право» та низки інших галузевих наук, а також підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів.**5.**

5. Зауваження та рекомендації до дисертації. Загалом дисертація

П. Б. Білика відповідає вимогам до такого виду наукових досліджень – актуальність проблематики, наукову новизну, практичну значущість, методологічну обґрунтованість та наукову доступність до сприйняття. Викладені дисертантом положення та рекомендації становлять наукову цінність, оскільки в дисертації по-новому вирішено важливе наукове завдання, що має суттєве значення для розвитку правової науки. Розв'язання поставлених в дисертації завдань сприятиме вдосконаленню цілої низки правових норм національного законодавства, що забезпечить формування нових галузей у системі права України. Дисертаційна робота позбавлена обтяжливих граматичних конструкцій, сприймається цілісно.

Водночас, наголошуючи на теоретичній та практичній цінності дисертаційного дослідження П. Б. Білика, позитивно оцінюючи її загалом, слід наголосити на наявності окремих положень, що носять дискусійний характер та потребують детальнішого обґрунтування:

1. Автор часто у дисертаційному дослідженні при аргументації формування нових галузей в системі права України посилається на такі чинники як ціннісні орієнтації сучасного національного законодавства та світоглядні трансформації соціуму, проте не подає їх понятійного визначення.

2. Комплексна дескрипція нових галузей права України, які групувано на економічно-зорієнтовані галузі права (фінансове, бюджетне, податкове) та галузі соціального спрямування (телекомунікаційне, ІТ-право, освітнє право, медичне право, спортивне право, ювенальне право, гендерне право) потребує більш чіткого визначення істотних особливостей кожної нової галузі права.

3. Вважаємо, що автором є опущений розгляд проблеми унормування канонічних (релігійних) норм права в межах окремої галузі. На думку рецензента, актуальність дослідження такої галузі зумовлена наступними обставинами: по-перше, сучасне освітнє законодавство заклало нові гарантії для закладів вищої духовної освіти та визначило нову траєкторію розвитку богословської освіти; по-друге, окремі релігійні організації є прямим

послідовником ідей держави-агресора та засобом пропаганди її державної політики; по-третє, установлене поняття «канонічне право», вважається нами не раціональним у системі права України, позаяк кожна релігійна організація містить власні канони, тому застосування дефініції «релігійного права» вважається найбільшим доцільним, що паритетно враховуватиме інтереси представників всіх релігійних організацій.

6. Загальний висновок. Висловлені зауваження та пропозиції не впливають на високий теоретичний рівень і практичну значущість наукового дослідження П. Б. Білика, а лише вказують на наукову зрілість роботи та її особливу вагомість у прогресивному розвитку правової системи в Україні.

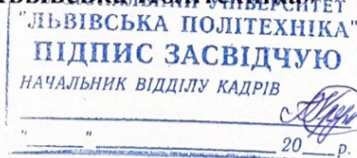
Дисертаційна робота на тему «Нові галузі в системі права України: ціннісно-світоглядний підхід», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право, відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31 травня 2019 р., Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 31 від 341 від 21 березня 2022 р.).

Автор – Павло Богданович Білик, за результатами публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного
права та процесу

Національного університету
«Львівська Політехніка»

Вікторія ЧОРНОПИСЬКА